

MAGYAR

A 2016-OS ÉRETTSÉGI KÖVETELMÉNYEINEK
MEGFELELŐ OKTATÁSI SEGÉDANYAG

© 2016 PRESTERN SOLUTIONS

Tartalomjegyzék

Kidolgozások

Arany János: Szondi két apródja.....	2
Ferenc-legenda.....	4
Jókai Mór: Az arany ember	6
Jókai Mór: Egy magyar nábob.....	10
József Attila: A Dunánál (1936).....	13
József Attila: Levegőt!.....	15
József Attila: Ringató.....	17
Kármán József: Fanni hagyományai	19
Katona József: Bánk bán.....	21
Kosztolányi Dezső: Édes Anna	24
Kosztolányi Dezső: Pacsirta.....	27
Krúdy Gyula: A hídon (Szindbád-novella)	29
Madách Imre: Az ember tragédiája.....	32
Margit-legenda.....	37
Mikes Kelemen: Törökországi levelek.....	39
Mikszáth Kálmán: Az a fekete folt.....	41
Móricz Zsigmond: Sárarany	43
Móricz Zsigmond: Tragédia.....	46
Móricz Zsigmond: Tündérkert	48
Örkény István: Tóték	51
Ottlik Géza: Iskola a határon.....	53
Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde.....	56
Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem.....	59

Alkotók

Áprily Lajos (1887–1967).....	62
Arany János (1817–1882)	64
Babits Mihály (1883–1941).....	65
Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805).....	66
Dsida Jenő (1907–1938).....	67
Jókai Mór (1825–1904)	69
József Attila (1905–1937)	71
Katona József (1791–1830).....	73
Kármán József (1769–1795)	19
Krúdy Gyula (1878–1933).....	74
Kós Károly (1883–1977)	77

Kosztolányi Dezső (1885–1936)	78
Madách Imre (1823–1864)	81
Mikes Kelemen (1690–1761).....	83
Mikszáth Kálmán (1847–1910).....	84
Móricz Zsigmond (1879–1942).....	86
Ottlik Géza (1912–1990)	89
Sütő András (1927– 2006).....	91
Tamási Áron (1897–1966)	92
Tompa László (1883–1964)	94
Vörösmarty Mihály (1800–1855)	95
Zrínyi Miklós (1620–1664)	97

Meghatározások

Balassi-strófa.....	100
Ballada.....	100
Dal.....	100
Dráma.....	101
Drámai költemény.....	101
Elégia.....	101
Életkép.....	102
Énregény.....	102
Epigramma.....	102
Eposz.....	102
Himnusz	103
Intertextualitás.....	103
Irodalmi levél	103
Költői levél.....	104
Legenda	104
Leíró költemény.....	105
Levél.....	105
Modern dráma / 20. századi dráma	105
Napló	106
Naturalista regény.....	106
Novella.....	106
Óda.....	107
Regény	107
Szonett	107
Szentalista énregény.....	107
Tézisregény.....	108
Történelmi regény.....	108
Tragikomédia	109

Kidolgozások

Arany János: Szondi két apródja

Történeti tárgyú műballada

A ballada, mint műfaj, olyan verses formában írt kisépikai alkotás, mely általában tragikus jelenetet ad elő lírai elemek beépítésének segítségével (bár létezik ún. vígballada is). A valamilyen okból keserűvé vált lélek megnyilvánulásait idézi fel. Jellemző a balladára a tömörség, a párbeszédes szerkezet, a szaggatott cselekménymesélés és a balladai homály. A cselekmény homályosságát gyakran a kihagyás idézi elő, ugyanez az eljárás teszi a cselekményt is sűrítetté. A ballada mindhárom műnem – epika, líra, dráma – jegyeit magában hordozza. A szereplők bemutatása, lelki válságuk ismertetése gyakran lírai beütésű, míg párbeszédek és a jelenetezés a drámai műnemhez közelítik a ballada műfaját. Végző soron az epikus jegyek is fellelhetők a balladákban, hisz egy történetet adnak elő.

Arany János talán balladaköltészetéről vált leghíresebbé. Egyik kiemelkedő műballadája a Szondi két apródja című, mely két fiatal lelki válságát és urukhoz való ragaszkodását mutatja be. A ballada egy magyar-török csata utáni téren indít. A mélyben Ali hadának örömjaja visszhangzik, míg fenn az ormon a két apród gyászolja elesett urát. Az indítás után, melyet az első négy versszak mutat be, a ballada két sikra válik. A múlt és a jelen képei váltogatják ezután egymást, mindkettő párbeszéd formájában. Így tehát nemcsak a tér lesz kettős szerkezetű, mely szerkezetet a fent és a lent szembeállítás adja, hanem az időszerkezet is kettébomlik, szembeállítva a múltat és a keserű jelent.

A tér leírása is ellentétes a lelkiállapottal, hisz zöldellő ormot, szinte idillikus tájat ír le, mely középpontjában a két gyászoló apród áll, az alattuk levő törökökkel akik a magyarok leigázását ünneplik.

A párbeszéd az alant ünneplő Ali szólamával indul, mely a fiatal apródokat hivatja magához, hogy neki örömmel teli dalokat játsszanak. Erre Márton, az orosz pap válaszol, ki elmondja, hogy a fiúk még urukat gyászolják a zöldellő ormon. Ezután lelhető fel a két idősík. A múltat idézi fel, melyben ugyanerre a helyre jön a pap és Szondit arra inti, hogy adja fel a harcot, hisz Ali nagy seregével szemben nem állhat meg. A múltra való utalás után a jelenbe von vissza az alkotó és ezúttal Ali üzenetét a legyőzött dalmokokhoz hozza, csábítva őket a mélyben zajló lakoma felé. Ezt a csábítást a következő szakaszban Szondi elutasítása követi a múltból, elutasítás, mely a megadásra szóló felhívást illetve tulajdonképpen. A jelenből további csábítások, minden földi jóval való elhalmozás ígéretei hangzanak el. Ezekkel a földi jókkal ellentétben a múltból a török- magyar csatajelenet képei következnek, melyben

Drégel tönkrevetését jeleníti meg az emlékkép. Mivel a csábítás nem hozza meg vágyott gyümölcsét a küldönc hangja, mely eddig kedves volt kezd fenyegetővé válni. A fenyegető jelen képeit a drégeli vár összes kincsének megsemmisítése követi a múlt emlékképeinek formájában. A drégeli hős inkább saját kezűleg tette semmissé kincseit, mintsem azok a török kezére jutottak volna. A jelenbeli küldönc újra taktikát vált, már nem fenyegető, de nem is csábító. Ali hatalmát helyezi ellentétbe Szondi vereségével és arra készíti apródjait, hogy inkább a török vezért zengjék uruk tettei helyett. A két árva tovább idézi a múltat, hálájukat fejezve ki Szondi iránt, aki befogadta őket és vigyázott rájuk. Nem akarják elhagyni jószívű urukat a földi jókért, a gazdagságért, inkább rongyban követnék út, minthogy Ali gazdagságait élvezzék. Ennek ellenére a küldönc tovább magasztosítja Alit, próbálja meggyőzni az ifjúkat, hogy jó sorsuk lesz nála, nem érdemes a múltban horgonyozni tovább. A küldönc szavainak ellenére a két ifjú továbbra is Szondi hős tetteit idézi fel dalaiban, bátyaként, védőként mutatva be őt. A jelent képviselő küldönc is elismeri Szondi vitézségét, harci tudományát, ám inti a dalnokokat, hogy Ali türelmét fogja veszteni. A dalnokok tovább idézik a nehéz harcot, a halál szörnyű képeit és uruk dicsőségét, ki nem futamodott meg ellenfele elől, hanem vitézen bevárta biztos halálát.

A küldönc is türelmét veszti és az apródok keserű jövőjére tesz utalást, hisz azok nem megtagadva urukat Ali haragját vonják magukra és rabsorra jutnak az eredeti minden földi jóval elhalmozott léttel szemben. A két fiú még ekkor sem magát gyászolja, hanem átkot szór arra, ki urukat megölte, ki tőlük elszakította jötevőjüket és példaképüket.

Az elbeszélte történet a ballada epikus részét jelenti, míg a párbeszéd szerkezet a mű drámaiságát adja meg. A tájleírás, a harc leírása és az apródok bemutatása is lírai elemeket tartalmaznak. Ezek a lírai elemek határozzák meg a ballada hangulatát, az olvasó szinte érzi az apródok fájdalmát, melyet a Szondi halála idézett elő, valamint az elhalálozott hős büszkeségét és vitézségét is tökéletesen tükrözik a lírai beütések, a hiperbolák, a hasonlatok, melyek mind a lírai műnem stílusalakzatai.

Bár a balladában szépen kialakul az apródok és uruk jelleme, ezt az alkotó nem narrátor által alakítja ki, hanem beszédükből, érzelmeikből bontakozik ki jellemük: a fiatalok hűsége példaképük és pártfogójuk iránt, valamint annak vitéz volta, megfélemlíthetlensége.

Amellett, hogy a ballada élénk tárja Szondi utolsó harcának képeit, a mű erős példázatos jelleggel is bír. Ezt az apródok cselekedetei derítik fényre, hisz választhatnák a könnyebb utat, a gazdagságot, pompát, ha alávetnék magukat Ali akaratának, ők viszont inkább kiállnak halott uruk mellett és a halála után is hűek maradnak hozzá és az őt vezérlő eszményekhez. Inkább élnek rabságban, minthogy megtagadják magyarságukat, a honhoz való hűségüket.

Kármán József: Fanni hagyományai

Szentimentalista énrégény

Az énrégény a regénynek olyan válfaja, melyben az elbeszélő egyes szám, első személyben tárja elének a regény történetét. Az elbeszélő olyan eseményeket mesél el, melyeket átélt, vagy amelyekről a többi szereplőtől szerzett tudomást.

A szentimentalizmusra a felfokozott érzékenység, az empirizmus jellemző. A szentimentalista irodalmi művekben az érzelmek, a lelki folyamatok állnak a mű középpontjában, ezeket elemzi a szerző. A szentimentalizmusra az érzelmek szabadságának a hirdetése a jellemző, a szerelem szabadsága a cél és elveti az érdekházasságokat, melyek oly jellemzőek erre a korra. A szereplők azonban nem képesek kiállni érzelmeik mellett, nem harcolnak boldogságukért, hanem beletörődnek helyzetükbe.

A szentimentalista énrégény szereplői általában olyan fiatalok, akik társadalmi helyzetük miatt szenvednek, az tönkreteszi életüket, boldogtalanságukat okozza. A társadalmi helyzetük az, ami megakadályozza őket vágyaiknak beteljesítésében, boldogságuknak elérésében. A boldogságvesztés, életük értelmetlenné válása a halálba kergeti őket: vagy elsorvadnak, szinte élőhalottként jelennek meg a regényben, vagy önként vetnek véget boldogtalan életüknek.

A szentimentalista énrégények hősei a magányos helyeket kedvelik, itt lehetnek csak nyugodtak, itt elmélkedhetnek kedvükre. Éppen ezért gyakori motívumok a sírkert, a lugas, a romok ezekben a regényekben. Ezek a terek felfokozott érzékenység jelképei, a természet a szereplő lelkiállapotának ábrázolása, vagy éppen annak az ellentéte.

A Fanni hagyományai tipikus szentimentalista regény, a magyar regények első képviselője.

Az előszó, melyből azt tudjuk meg, hogy az Uránia egy lány naplóját és leveleit, melyeket valaki a szerkesztőségbe küldött, teszi közzé, arra a célra szolgál, hogy a művet hitelessé tegye. Az az érzésünk, hogy egy igazi lány érzelmeiről, lelki gyötrődéseiről, szenvedéséről olvasunk. Fanni azonban nem valóságos személy, sorsa viszont kísértetiesen hasonlít a korabeli lányokéra, akik nem tudták szerelmüket megvédeni.

A regény szereplője, Fanni, félárva, édesanyja fiatalon meghal, édesapja pedig nem foglalkozik vele. Mostohaanyja és mostohatestvérei nem szeretik a lányt, gúnyolják, csúfot úznak belőle és kihasználják. Mintha Hamupipőke történetét olvsnánk. Családjának hozzá való viszonyulása a magányba kergeti a lányt. Csendes, visszahúzódot, sohasem siránkozó fiatallá válik, aki csak a veteményeskert melletti lugasban talál békére, amikor is naplójába írhat. Naplójába jegyzi fel gondolatait, érzelmeit, a napló magányának néma tanúja. Fanni szeretetre, szerelemre vágyik, egy felmagasztaló érzésre, mely oly fontos mindenikünk életében, azt szeretné, hogy szintelen élete értelmet kapjon.

Az egyedüli barátnője az elszegényedett özvegy, báró L.-né. Vele és gyermekeivel nyugodt, felszabadultabb, szívesen segít rajtuk, örömmel tölti velük idejét. A báróné az, aki próbálja neki megmutatni az élet szépségeit, arra készíti, hogy szórakozni járjon, ne magányosan töltse napjait.

Szürke hétköznapjaiba barátnője mellett T-ai József szegény katonatiszt hoz egy kis színt. A lány beleszeret, ám nem lehet övé. Ez váltja boldogtalanná az addig semleges, semmit nem mondó életét. Ezután már nem csak unatkozik, hanem szenved.

A lány eredeti unalmáról, majd gyötrő szenvedéséről és lassú elsorvadásáról a naplójába való bejegyzéseiből és barátnőjének írt leveleiből értesülünk. Miután elindul a lejtőn a T-aitól való eltiltásának következtében, az évszakok változása során egyre depresszívebb, élettelenebb lesz, míg végül kimúlik.

Apja, aki okozza ezt a fájdalmat számára, hisz eleinte számba se veszi, majd eltiltja szerelmétől későn ébred rá cselekedeteinek következményeire. A bűnt bűnhődés követi, ám túl soká tart míg felismeri, hogy lányát tönkretette. Hiába ápolja, hiába hívja a lány betegágyához szerelmét, Fanni meghal.

A regény, és egyben a lány sorsának tragikusságát nem kimondottan a szerelem elvesztése adja, hanem a lány és az apja közötti konfliktus. Ez okozza a lány életének tönkretevését, hisz az apja olyan érzelmeket tilt el tőle, melyek boldoggá tehetnék, és semmivel sem próbálja ezeket az érzéseket pótolni. Saját szeretetét is megvonja lányától, nem nyújt neki semmiféle vigaszt. Ezért válik a szerelem elvesztése végzetessé a regényben.

Alkotók

Áprily Lajos (1887–1967)

Jékely Lajosként született Brassóban, 1887 november 14-én. Áprily Lajos költő, műfordító, a Nyugat első nemzedékével társítják. Költészetére jellemző az impresszionista látásmód, a mélabú. Fontos szerepet tölt be költészetében az erdélyi táj.

Az idősebb Jékely Lajos, Áprily édesapja gyári tisztviselő, édesanyja, Ziegler Berta, német származású munkáslány volt. A költő családja Parajdra költözik amikor Áprily még csak három éves. Ez a térváltás fogja saját bevallása szerint meghatározni életútjának irányát valamint természetlátását. Gyermekkorának helyszínét elhagyja 1899-ben amikor családja Kolozsvárra költözik. Áprily az itteni református kollégiumban folytatja tanulmányait, melyeket Székelyudvarhelyen kezdett el, majd a kolozsvári egyetem magyar- német szakára iratkozik be. Eközben szülei a Bihari-havasokba kerülnek, Áprily úgy érzi, hogy segíteni kell rajtuk. Egyetemi évei után, végzett tanárként Párizsba utazik. Nem leli azonban helyét a francia fővárosban, ezért hazatér szülőföldjére. A nagyenyedi Bethlen Kollégium Tanítóképzőjében tanít hazatérése után.

1918-ban elküldi verseit az Új Erdély szerkesztőjének, Szentimrei Jenőnek. Első verseit Áprily Zoltán néven küldi el, ám a versek közlésének során a Zoltánt véletlenül Lajosra cserélik, ekkor születik meg az írói álnév mely alatt mai napig ismerjük Áprilyt. Első kötete 1921-ben lát napvilágot. A kötet címe Falusi elégia. Ezt 1923-ban az Esti párbeszéd követi.

Visszatér Kolozsvárra családjával 1926-ban, a református kollégiumban tanít és elvállalja az Ellenzék vasárnapi mellékletének szerkesztését is azért, hogy ezáltal tanári jövedelmét kiegészítse. Kolozsvárra költözésének évében két kötete jelenik meg, a Rasmussen hajóján és a Vers vagy te is. 1928-ban megbízzák az akkor indult Erdélyi Helikon szerkesztésével. Ez azonban nem tart soká, hisz mindenki csalódására egy évvel később a budapesti református főgimnázium meghívására a Fővárosba megy tanítani. Eleinte a Lónyai utcai gimnáziumban tanít, később a Baár Madas Leánynevelő Intézet igazgatója lesz. Közben újra rákényszerül arra, hogy szerkesszen, ezúttal a Protestáns Szemle szerkesztője lesz. 1934-ben megjelent Az aranymosó balladája című gyűjteményében a már ismert költemények mellett felbukkannak a már Magyarországon költött versei is. Következő kötete csak öt évre rá követi az előzőt, ezalatt az öt év alatt azonban önbizalma jelentősen megcsappan, éppen ezért öt év alatt csupán 40 új verse keletkezik.

1942-ben visszatér Parajdra miután egy évi szabadságot kér az iskolától. A Parajdra visszatérő Áprily meglehetősen fáradt, a háború izgalmai tönkreteszik. Ettől függetlenül

nem hajlandó végrehajtani intézetében a zsidóellenes rendelkezéseket, inkább nyugdíjba vonul. Szentgyörgypusztán telepedik le Visegrád környékén. Mivel könyveit szinte kisémmizi az akkori irodalompolitika, műfordítóként fog visszatérni a nyilvánosság elé. Azt, hogy költő is, szinte elfelejtik az emberek. Csak tizennyolc év után jelenik meg új kötete, az 1957-es Ábel füstje.

Még két kötete fog megjelenni, 1965-ben a Jelentés a völgyből című és 1967-ben verseinek legnagyobb válogatása, A kor falára .

Németh László szerint „Ez a lélek elvégeztetett, mielőtt líra lett.”

Meghatározások

Balassi-strófa

Balassi Bálint kedvelt versformája. A lucretia- sorból hozta létre belső rímek beágyazásával. Három tagú hangsúlyos periódusból áll, ritmus- és rímképlete a következő: 6a6a7b, 6c6c7b, 6d6d7b.

A belső rímeknek köszönhetően a háromsoros strófákat kilencsorossá is lehet alakítani.

Ballada

Olyan verses formában írt kisépikai alkotás, mely általában tragikus jelenetet ad elő lírai elemek beépítésének segítségével (bár létezik ún. vígballada is). A valamilyen okból keserűvé vált lélek megnyilvánulásait idézi fel. Jellemző a balladára a tömörség, a párbeszédes szerkezet, a szaggatott cselekménymesélés és a balladai homály. A cselekmény homályosságát gyakran a kihagyás idézi elő, ugyanez az eljárás teszi a cselekményt is sűrítetté. A ballada mindhárom műnem – epika, líra, dráma – jegyeit magában hordozza. A szereplők bemutatása, lelki válságuk ismertetése gyakran lírai beütésű, míg párbeszédek és a jelenetezés a drámai műnemhez közelítik a ballada műfaját. Végső soron az epikus jegyek is fellelhetők a balladákban, hisz egy történetet adnak elő.

Dal

A dal a lírai műnem legelterjedtebb műfaja, ugyanakkor a legszemélyesebb is. Szerkezete egyszerű, általában egyforma strófákból épül fel, melyek között gyakran az ismétlés is kapcsolatot teremt. Terjedelme szűk, hangulata egységes. Témája rendszerint egyszerű, a lírai én közvetlenül szólal meg a dalban. Amint azt neve is elárulja a dal rendkívül dallamos, csengő, ennek következtében hangvégtelen rendszerint játszi, könnyed.

Dráma

A három műnem egyike a líra és az epika mellett. Párbeszédekre épül, nem leírások jellemzik, mint az epikát. A történet a szereplők cselekedtetése által tárul elénk. Az ókori drámákra jellemző a hármas egység betartása, azaz egy téren, rövid idő alatt játszódik le a cselekmény, mely egyetlen szálon fut. Ezt a hármas egységet a későbbi drámaírók azonban gyakran felbontják. A drámai műnem műfajai a tragédia, a komédia és a színmű.

Drámai költemény

A drámai műnem sajátos műfaja, mely a romantika korában terjedt el. A középkori misztériumjáték utódjaként tarthatjuk számon, hisz annak példáját követve a drámai költemény cselekménye is az emberiséget illető létkérdéseknek rendelődik alá. Bár a drámai műnem egyik műfaja, a drámai költemény több szempontból is eltávolodik a hagyományos értelemben vett drámáktól. Elsősorban a jelenetek nem a cselekmény logikus sorrendjét követik, hanem a főhős lényében lezajló konfliktus határozza meg a cselekménysort. A drámai költemény tér- és időszerkezetét is ez a belső konfliktus alakítja ki. A tér- és időszerkezet gyakran szimbolikus, nem igazi korszakot és helyet idéz fel, hanem mitikus vagy bibliai befolyású, többszintes tér- és időkezelést észlelhetünk. A drámai költemény nem annyira a párbeszédekre épül, hanem a főhős monológjai a cselekmény alakítói, ezek közvetítik a hős gondolatait valamint az élethez való viszonyát. A drámai költemények egy meghatározó jellemzője az, hogy a főhős egyetemes létértelmező kérdésekre keresi a választ, ez okozza belső konfliktusát. Ezért nevezik a drámai költeményeket emberiségdrámának vagy világgölköteményeknek is.

Elégia

Az antikvitásban minden olyan művet, amely az epigrammánál hosszabb, az elégia névvel jelölték meg. Az újkortól az elnevezés értelme átminősül, olyan műre utal, mely melankolikus hangulatú, emlékező jellegű. Általában a beletörődésről, a kilátástalanságról szól, ám szólhat a bizakodó megnyugvásról is, nem csak a lemondásról.